

Okrogla miza z naslovom »Poklicna identiteta psihologa« na Dnevih psihologov Slovenije na Bledu, 10. novembra 2000

VALENTIN BUCIK*

Univerza v Ljubljani, Oddelek za psihologijo, Ljubljana

Round table: »Psychologist's professional identity« at the Meeting of the Slovenian psychologists, Bled, Slovenia, November 10, 2000

VALENTIN BUCIK

University of Ljubljana, Department of Psychology, Ljubljana, Slovenia

V jeseni 2000, v letu brez tradicionalnega kongresa slovenskih psihologov, so v organizaciji Društva psihologov Slovenije na Bledu potekali dnevi psihologov Slovenije. Glavna tema je bila »Identiteta psihologov«. V tem duhu je bila v soboto, 10. novembra, organizirana diskusijska okrogla miza z naslovom »Poklicna identiteta psihologa«. Kot razpravljalci so bili povabljeni Saša Niklanović, ki je vodil okroglo mizo in koordiniral razpravo, ter dr. Gabi Čačinovič Vogrinčič z Visoke šole za socialno delo Univerze v Ljubljani, dr. Alenka Kobolt s Pedagoške fakultete Univerze v Ljubljani, dr. Karin Bakračević Vukman s Pedagoške fakultete Univerze v Mariboru, dr. Janez Rojšek iz Centra za mentalno zdravje zdravstvenega doma v Kranju, upokojeni profesor dr. Vid Pečjak z Oddelka za psihologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani ter dr. Ludvik Horvat in dr. Valentin Bucik z Oddelka za psihologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Sodelovala je tudi t.i. kritična strokovna javnost, saj je v diskusiji po uvodnih predstavitvah poleg udeležencev okrogle mize aktivno sodelovalo tudi nekaj poslušalcev iz okrog šestdesetčlanskega avditorija.

Prvi razpravljalec **Valentin Bucik** je podal osnovno konceptualno strukturo svojega videnja strokovne poklicne identitete psihologa. Privzel je opredelitev poslanstva iz kodeksa poklicne etike slovenskih psihologov, ki pravi, da »... *psiholog s teoretičnim in praktičnim delom prispeva k samouresničevanju človeka, da lahko ta čim bolj suvereno obvladuje vsa področja svojega življenja* ...« in da »...*psihološka*

*Naslov / address: izr. prof. dr. Valentin Bucik, Univerza v Ljubljani, Oddelek za psihologijo, Aškerčeva 2, 1000 Ljubljana, e-mail: tine.bucik@ff.uni-lj.si

dejavnost pomeni prispevati k duševnemu, socialnemu in fizičnemu blagostanju ljudi na področjih njihovega življenja in dela ...» (Kodeks psihološke etike, 1982). Po njegovem poklicno identiteto psihologa v osnovi determinirajo štirje dejavniki: profesionalna etika, področje dela, s katerim se ukvarja, znanje, ki ga pridobi v času strokovnega izobraževanja in določene osebnostne značilnosti.

Pri *profesionalni etiki* so psihologu bistvena naslednja načela: (i) spoštovanje človekovih pravic in dostojanstva, kar pomeni, da psiholog spoštuje ljudi in njihove osnovne človekove pravice (npr zasebnost in zaupnost ter in svobodo soglasja), dostojanstvo in enakovrednost; (ii) pristojnost (kompetentnost), ki pomeni, da psiholog pri svojem delu skuša doseči in vzdrževati najvišjo raven pristojnosti (da torej skrbi za stalni strokovni razvoj in zagotavlja visoko raven strokovnega in znanstvenega dela), da se zaveda omejitev svojih pristojnosti in meja svojih izkušenj; imeti mora tudi občutek za mejo zmožnosti za opravljanje strokovnega dela; (iii) odgovornost pomeni, da se psiholog zaveda svoje strokovne in poklicne odgovornosti do svojih obravnavancev in obenem v največji možni meri zagotavlja tudi to, da njegovo strokovno delovanje in strokovno delovanje njegovih kolegov ni zlorabljeno; (iv) integriteta poklica, kje si psiholog prizadeva za celovitost psihološke znanosti, širjenja teorije in praktičnih izkušenj, pri čemer je v katerikoli strokovni aktivnosti do drugih pošten, verodostojen, odkrit, odprt, pravičen in spoštljiv.

Po drugi strani psihologovo identiteto močno določa *področje dela*, v katerem opravlja svojo dejavnost. Ta področja so šolstvo (vrtci, osnovno, srednje, višje in visoko šolstvo, šole s prilagojenim programom, dijaški, vzgojni in drugi domovi), gospodarstvo (zaposlovanje, kadrovske izobraževalne institucije, upravne službe, marketing), zdravstvo (zdravstvene, socialne, izobraževalne institucije, zasebna praksa), poklicna orientacija (zavod za zaposlovanje), socialno varstvo (centri za socialno delo), državna uprava (ministrstva, vojska, policija), ostala psihološka področja (npr. psihologija športa), vsa ostala področja (kjer psihologi ne delajo na mestu psihologa) in raziskovalno delo.

Diplomirani psiholog pridobi v teku visokošolskega študija temeljna *znanja* in veščine s področja psiholoških znanosti in nekaterih s psihologijo povezanih znanosti. Ta znanja so osnova za nadaljnje izobraževanje in izpopolnjevanje v obliki podiplomskega študija, strokovnega izpopolnjevanja in specializacije. Psiholog pridobiva in razvija psihološka znanstvena spoznanja, razširja ta spoznanja, jih uporablja na različnih področjih človekovega delovanja in medsebojnih odnosov ter sodeluje z drugimi psihologi in z delavci drugih strok in profilov). Proučuje vedenje človeka in njegove duševne procese ter predlaga ukrepe v zvezi s psihološkimi problemi na različnih področjih dela.

Osebnostne značilnosti, ki naj dobro opredelijo strokovno identiteto psihologa, je mnogo težje opredeliti. Jasno je, da različna področja dela zahtevajo različne osebnostne lastnosti, za vsa področja pa so najbrž skupne vsaj odprtost, empatičnost, posluš za težave drugih ljudi, natančnost, vestnost in občutljivost. Osebnostne lastnosti se močno prepletajo z vsemi ostalimi omenjenimi determinantami identitete (npr. področje dela opredeljuje, katere so najpomembnejše, najbolj zaželenje, najbolj

problematične ...). Dober psiholog bi vsekakor moral biti integrirana in zrela osebnost, pri čemer imamo najpogosteje v mislih čustveno, spoznavno, socialno in moralno zrelost.

Gabi Čačinovič Vogrinčič je poudarila, da je sama identiteta psihologa skrita tam, kjer je njegovo delo in tezo podprla z mislijo Eriksona »... iz tistega, kar delaš, se vidi kdo si«. Za psihologa je izjemno pomembna etika participacije, kar pomeni, da identiteta pomeni tudi soodgovornost v dialogu in odnosu z drugimi, ne glede na to, ali ta dialog ali odnos soustvarjamo s kolegom, klientom, ali naročnikom.

Z mislijo, da je psihologova identifikacija s »svojo« strokovno ali družbeno skupino bistvena za njegovo poklicno identiteto, je **Karin Bakračević Vukman** v nadaljevanju opozorila na vse prešibko izraženo t.i. »cehovsko pripadnost« psihologov v primerjavi z nekaterimi drugimi poklici. Seveda v pretiranem poudarjanju pripadnosti poklicu preži nevarnost morebitnega podcenjevalnega odnosa do drugih poklicnih ali družbenih skupin. K prepoznavni poklicni identiteti strokovnjaka-psihologa navznoter in njegova priznanost navzven verjetno največ prispeva kakovostno in funkcionalno (uporabno) znanje psihologa, ki ga lahko izkaže pri svojem delu v praksi.

Vid Pečjak je postavil tezo, da je identifikacija osnova vsake identitete, kot na primer pri odnosu med majhnim otrokom in njegovimi starši. Za poklicno identiteto pa velja predvsem naslednja zakonitost: večja ko je reputacija poklica, boljša je poklicna identifikacija in boljše izgrajena identiteta. Razlika v identifikaciji z vidika reputacije stroke pri različnih poklicih je razvidna iz naslednjega primera: če zdravnik napravi strokovno napako ali slabo opravlja svoje delo, je to problem posameznega zdravnika, ne pa celotne stroke, katere reputacija ostane intaktna. Če psiholog napravi napako ali ne opravlja dobro svojega dela, je v javnem mnenju ponavadi za to kriva kar cela stroka in ne zgolj posameznik. Razlika med psihologijo in medicino je tudi v tem, da psihologija ni ena stroka, pač pa konglomerat strok, kar ima za posledico razpršenost identifikacije; lahko pride do tega, da se psiholog prej identificira z okoljem, v katerem dela in z drugimi strokami, s katerimi se pri delu vsak dan srečuje, kot pa s »svojo« stroko. V psihologiji se pojavlja dodatni problem kolegialnosti, ki ga je ob vnovični primerjavi z medicino možno izraziti s primerom: ko gre za nohte, si zdravniki najpogosteje ščitijo hrbet, lahko rečemo, da stroka ščiti svoje posameznike, psihologi pa se, nasprotno, v takem primeru raje zravšamo in valimo krivdo drug na drugega.

Saša Niklanović si je zastavil ključno vprašanje: »Ali smo po poklicu psihologi?« in poudaril, da gre pri psihologih, glede na druge strokovne profile, za izrazito razliko med razumevanjem izobrazba in poklica: pri psihologih izobrazba ni enako kot poklic. Strokovnjaki z izobrazbo univerzitetnega diplomiranega psihologa opravljajo zelo različne poklice na kar najrazličnejših področjih. Pri nekaterih drugih poklicih je to razmerje mnogo lažje določljivo (npr. če ima nekdo izobrazbo mehanika, je to hkrati tudi poklic mehanika; izobrazba pilota je največkrat hkrati tudi poklic pilota) in so zato tudi problemi z identifikacijo s poklicem ter vprašanja identitete mnogo manjši. Lep primer razkoraka med poklicem in izobrazbo je poklic (eden) šolskega svetovalnega delavca, ki ga lahko opravljajo strokovnjaki večih različnih izobrazb: psiholog, pedagog, specialni pedagog, socialni delavec ... Pri psihologih se pogosto zgodi, da delovno mesto določa

sistematizacijo, ta pa določa pogoje razpisa. Formalna izobrazba je le eden od pogojev razpisa in tako večkrat naletimo na zaposlitvene oglase, v katerih razpisni pogoji zahtevajo le »družboslovno izobrazbo«, kar seveda vključuje psihologe, a tudi mnoge druge družboslovne profile. Ob tem se zastavi vprašanje, kdo od »konkurentov« ima primerjalno prednost. Ob pogledu na Standardno klasifikacijo poklicev (SKP) hitro ugotovimo, da je izobrazba psihologa kot poklic razpršena na najrazličnejša področja dela (in tudi resorje): klinični psiholog, psiholog svetovalec v posvetovalnicah, psiholog v industriji, psiholog v športu, srednješolski učitelj za psihologijo in tako dalje. Najdemo tudi poklic »psiholog« (lahko mu rečemo tudi »čisti psiholog«).

Alenka Kobolt se je vprašala, kdo sploh je »čisti« psiholog«. Pri sodobnem poklicnem delu je namreč bistvena interdisciplinarnost in vključenost v strokovne ekipe, kjer se psiholog nujno srečuje s strokovnjaki različnih drugih profilov. V takih primerih sta identifikacija psihologa z lastno stroko in poklicna identiteta bistveni za psihologovo razlikovalnost od drugih poklicev in za jasno podobo o tem, katere strokovne poglede, ki so psihološki in razlikovalni glede na druge profile, lahko psiholog prispeva k delu takšne ekipe. Na primer, vzgojni zavod za otroke je unija množic strokovnjakov, ki delajo na socialno-pedagoško-sociološko-psihološkem področju. Pri tem je nujno, da so strokovnjaki sposobni prenosa znanja in prilagajanja drugim profilom brez izgube lastne identitete. Predvsem za tem bi morali stremeti tudi psihologi.

Janez Rojšek je skušak opisati predvsem klinično psihološko identiteto; pri kliničnemu psihologu in zlasti psihoterapevtu je nujna postopna izgradnja in zorenje poklicne identitete, ki gre z roko v roki z osebno identiteto. Vsak psihodiagnostik ali psihoterapevt mora skozi osebno-izkustveni proces. Ključni temelji profesionalne identitete so osebnost in temeljni človeški odnosi, profesionalni odnos (kompetentnost), splošno znanje in kultura strokovnjaka ter strokovno znanje. Zelo pomembna je empatija ter močan in dobro strukturiran egosistem oziroma stabilnost.

Ludvik Horvat je kot dekan Filozofske fakultete in učitelj na Oddelku za psihologijo nanizal nekaj dejstev in dilem v zvezi s procesom »nastajanja« strokovnjaka psihološke stroke – torej študijem psihologije. Diploma dodiplomskega študija psihologije je preveč egalitaristična: vsi diplomanti so enaki pred zakonom, ne glede na to, kakšna je bila kakovost in dinamika njihovega študija. V tem smislu bodo tudi pri nas sprejete nekatere spremembe, ki bodo diplome naših diplomantov primerjalno približale evropski diplomi. Vsaki diplomi bodo morale biti priložene t.i. spremljevalne listine, v katerih bomo našli informacije o tem, koliko časa je diplomant študiral, s kakšnimi ocenami se je prebijal skozi študij, kakšna je bila ocena diplomskega dela in diplomskega izpita, kje, kaj in koliko je študiral pred vpisom na določeni študij. To naj bi bile pomembne informacije pri konkuriranju na delovna mesta. Naprej: ali je dobro, da kandidati ž e pri 18 letih pridejo študirat psihologijo? Dokler stroka - psihologija izbira kandidate in ne obratno, v tem ni videti problema, vendar s tako selekcijo, kakršni smo priča trenutno, ožimo osebno-socialno-emocionalno polje glede tega, kdo bo (dober) psiholog. Sedaj je v veljavi predvsem načelo selekcije kandidatov po znanju, ne pa tudi po

nekaterih, za psihologijo morda pomembnejših lastnostih. Študentu – adolescentu bi morali v teku dodiplomskega študija predvsem pomagati formirati se skozi spoznavanje osnovnih psiholoških struktur in njihovega delovanja, ne le učiti (oziroma informirati ga). Vprašanje je tudi, ali slovenski psihologi ne diplomirajo premladi, pri 23 do 24 letih. To vprašanje ni zanemarljivo zlasti potem, ko psihologa, ki pride v prakso in prične delati s strankami, primerjamo s strokovnjakom medicinske stroke, pri kateri zdravnik šele po šestih letih študija in po opravljenem stažu samostojno dobi pacienta v roke.

Posamezniki iz **kritične strokovne javnosti** so poudarili nekatera pomembna vprašanja v zvezi z identiteto in njeno izgradnjo že med študijem psihologije:

- Univerza preveč goji »akademsko« psihologijo, ljudje, ki tam učijo, niso bili nikoli v službi v »praksi« in to je za poklic diplomiranega psihologa slabo.
- Močno je bilo izraženo mnenje, da bi morali temeljnemu študiju nujno dodati obvezno poddiplomsko izobraževanje s specializacijo in stažiranjem.
- Identiteta psihologa bi se morala graditi tudi preko socialne odgovornosti. Namreč, pogršati je bilo javno in angažirano vlogo psihologije kot stroke in psihologov ob izjemnih »pojavih« v preteklosti, na primer v devetdesetih letih ob valovih beguncev.
- Psiholog navadno v svoji karieri doživi več »šokov« identitete: (i) najprej šokira sebe in druge z odločitvijo, da bo študiral psihologijo, (ii) ko začne s študijem in »nič od tega, kar je imel v mislih o psihologiji, ne sliši v predavalnicah«, (iii) ko konča študij in vidi, da prvi dan v praksi nič ne zna, (iv) ko mu delodajalec izjavi, kako malo psihologi prispevajo k »dodani vrednosti« in (v šali) (v) ko mu lasten otrok reče, da gre študirat psihologijo.

Pri študiju psihologije bi bil glede na razmerje med številom študentov in številom učiteljev možen t.i. tutorski sistem študija, kar bi študij močno individualiziralo, možno bi bilo tudi mnogo bolj natančno ali občutljivo slediti strokovnemu razvoju posameznikov in se prilagajati njihovim specifičnim lastnostim. Možno bi bilo tudi podaljšati študij, na koncu katerega bi posamezniki specializirali različne smeri študija. Takšni diplomanti bi bili bolj izgrajeni strokovnjaki, opremljeni tudi s konkretnimi znanji za delo na določenem področju. Dandanes je moč opaziti, da študijski program v štirih letih komaj uspe zgolj informirati študente o vseh pomembnih temeljnih in uporabnih psiholoških temah. Naslednja možnost je, da že v teku štiriletnega dodiplomskega študija skušamo učiti več praktičnih, konkretnjših vsebin, ki bi omogočile, da bi psiholog takoj po prihodu v prakso mogel brez dodatnega usposabljanja pričeti izvajati tista dela, ki jih konkretno delavno mesto od njega zahteva. Opaziti je, nekateri drugi izobrazbeni profili, katerih delovno področje se prekriva s psihologovim (socialni delavci, pedagogi ipd.), v teku dodiplomskega študija dobijo konkretnjša znanja in rutine, ki pomenijo v konkretnih situacijah na delovnem mestu lahko primerjalno prednost pred psihologi. Dobro bi bilo, ko bi se večkrat vprašali, kje so primerjalne prednosti psihologov pred

drugimi primerljivimi poklicnimi profili, kje je za psihologe najboljša možnost, da prispevajo največ k »dodani vrednosti«.

Literatura

Kodeks psihološke etike [Professional Code of Ethics in Psychology] (1982). Ljubljana: Društvo psihologov Slovenije.

Prispelo/Received: 20. 03. 2001